

**Церковна політика у Російській імперії
в першій половині ХІХ століття (на прикладі
римо-католицької Луцько-Житомирської дієцезії)**

У статті досліджено політику російського царизму відносно Римо-Католицької Церкви в імперії від поділів Речі Посполитої до середини ХІХ століття. Розглянуто законодавчу практику Катерини ІІ, Павла І, Олександра І та Миколи І. Особлива увага приділена становищу римо-католицької Луцько-Житомирської дієцезії.

Ключові слова: Луцько-Житомирська дієцезія, конкордат, єпископ, архієпископ, толерантність

Inna Shostak

**The church policy at the Russian imperia during first 19th half century
(the Lutsk-Zhytomyr Dioceses as an example)**

The article is devoted to the Roman-Catholic church on the Russian imperia in the first half of the 19th century. Having done the analysis of the impact of the Russian government Roman-Catholic church on religious situation of the Volhyn territory the author makes the conclusion that the Russian tears subordinated the Roman-Catholic church during the first part of the 19th century. Special attention has been paid to the Lutsk-Zhytomyr Dioceses.

Key words: the Lutsk-Zhytomyr Dioceses, agreement, bishop, arcybishop, and tolerance

Наприкінці ХVІІІ століття відбулися зміни в геополітичній ситуації Європи, що було спричинено, передусім, трьома поділами Речі Посполитої.

Одним із наслідків розчленування Речі Посполитої стало приєднання до Російської імперії поліконфесійної території Волині. Найбільш репрезентативною у цьому регіоні була Римо-Католицька Церква, на Волині представлена Луцько-Житомирською дієцезією.

Дослідження цих питань є важливим завданням вітчизняної історичної науки, оскільки власне Римо-Католицька Церква була найбільшою перешкодою на шляху проведення російським урядом політики русифікації та уніфікації приєднаних територій. У цей час відбувається складний процес церковно-адміністративного поділу території та намагання поставити Римо-Католицьку Церкву у Російській імперії під безпосередній контроль царської влади. У цьому полягає актуальність досліджуваної тематики.

Вивчення зазначеної проблематики ґрунтується на історіографічному та джерельному матеріалі, що висвітлюють окремі аспекти історії Луцько-Житомирської дієцезії у контексті суспільно-політичного, економічного, культурного розвитку приєднаних до Російської імперії територій. Історію Римо-Католицької Церкви на території Волині і Київщини розкрив житомирський дослідник Ю. Білоусов “Київсько-Житомирська римо-католицька єпархія: Історичний нарис”. Він зупинився як на політичних подіях, які відбувалися в єпархії, так і на освітній, культурній діяльності духовенства. Могилівський канонік Станіслав Шантир був свідком подій, які описував. Свою працю “Збірка відомостей про Католицьку Церкву та релігію у Російському царстві” він підписав псевдонімом “російський урядовий чиновник”. Друга частина праці – це зібрання урядових документів того часу. М. Живчинський назвав працю С. Шантира тенденційною, не зважаючи, що автор у передмові наполягав на відсутності будь-яких фальшивих свідчень.

Джерельна база дослідження складається з широкого комплексу архівних та опублікованих джерел. У статті використано документи Луцько-Житомирської римо-католицької духовної консисторії (Ф. 178 Державного архіву Житомирської області), Колекції документів Волинського музею (Ф. 2227 Центрального Державного Історичного Архіву України в м. Києві).

До опублікованих джерел належать “Акты и грамоты о устройстве и управлении римско-католической церкви в Империи Российской и Царстве Польском”, “Акты и документы, относящиеся к устройству и управлению Римско-Католической Церкви в России”, видані І. Белоголовим, “Відомості до історії Церкви і католицької релігії, підлеглих російському пануванню”, зібрані та опубліковані С. Шантиром. Це збірки документів загальноімперського значення. Вони містять важливий актовий матеріал. Таким чином, опубліковані та архівні матеріали дають змогу висвітлити головні аспекти історії Луцько-Житомирської дієцезії наприкінці XVIII – у першій половині XIX століть.

Мета дослідження полягає у тому, щоб висвітлити генезис становлення Луцько-Житомирської дієцезії у першій половині XIX століття у межах Російської імперії. Відповідно до мети слід розв’язати наступні завдання:

- дослідити характер царської політики щодо Римо-Католицької Церкви наприкінці XVIII століття – у першій половині XIX ст.;
- вивчити становлення і розвиток Луцько-Житомирської дієцезії у першій половині XIX ст.

Формування території Луцько-Житомирської дієцезії, зазнаючи значних змін, проходило з кінця XVIII – до середини XIX століття і було безпосередньо пов’язане із розширенням кордонів Російської імперії на захід, спричинене трьома поділами Речі Посполитої [1]. Проблема католицизму, а точніше проблема політики щодо віросповідань, з’явилася у православної Російській імперії вже одразу після першого поділу Речі Посполитої. Росія зайняла територію з населенням, більшість якого – римо-католики та греко-католики. У справах релігійних формально користувалися указом царя Петра I від 16 лютого 1702 р., за яким дозволялося відправляти богослужіння у приватних будинках за умови відсутності власних храмів. Отож, офіційно з 1702 р. в державі існувала толерантність. 18 вересня 1773 р. з Річчю Посполитою було підписано т.зв. Петербурзьку конвенцію. Згідно з нею католики обох обрядів, що переходили під російське панування, отримували гарантії вільного віросповідання із збереженням костелів і маєтків, які їм належали до 1772 р. [2].

У руках російського царя-самодержця, який був понад закон, зосереджувалася найвища цивільна та релігійна влада. У зв'язку із цим у Російській імперії більше, аніж у країнах Європи, релігія ставала інструментом влади. На приєднаних від Речі Посполитої теренах необхідно було шукати форми максимального узалежнення церковної організації від державної влади, а отже, обмежити контакти із керівництвом у Ватикані. Істотною дилемою для римо-католицьких архієпископа та єпископів було здійснювати свої функції таким чином, щоб, з одного боку, бути опорою вірним, а з іншого, не виходити за рамки указів та приписів влади [3].

Політика цариці Катерини II щодо релігійних питань носила наступний характер – підпорядкувати Церкву своїм інтересам і абсолютній владі. У цьому ж напрямку вона здійснювала свої політику і наміри щодо Католицької Церкви, розвинена структура якої опинилась на території Росії уже після першого поділу Речі Посполитої [4].

Після трьох поділів Речі Посполитої Луцька дієцезія була поділена на три частини. На території Австрії опинилася південна частина Волині і Підляшшя зі столицею у Янові. До Пруссії відійшло Забужанське Підляшшя із Бельськом. Росія отримала решту території: Полісся з Брестом, Волинь з Луцьком, Брацлавщину [5].

У Російській імперії до кінця XVIII століття Католицька Церква не мала сталої територіальної організації. Через незначну кількість віруючих не було поділу на єпархії та митрополії. У цей час становище Католицької Церкви у Російській імперії визначали два чинники: підпорядкування православ'я самодержавству і падіння значення і ваги папства на світовій політичній арені. За умов нестабільності папського престолу і вирішувалася доля Католицької Церкви у Російській імперії в останні роки XVIII – у середині XIX ст., проходило формування нових кордонів Луцько-Житомирської дієцезії. Катерина II видала указ від 14 грудня 1772 року, відповідно до якого мав бути призначений новий єпископ для усієї Росії, замість капітулу йому повинні були допомагати три асесори, вибрані із підлеглого єпископові духовенства.

Апеляційною інстанцією у адміністративно-церковних справах ставала Колегія духовних справ (Justickolegium, Юстиць-Колегія), а найвищою інстанцією – сенат [6].

Катерини II указом від 26 січня 1782 р. призначила С. Сестренцевича моголівським архієпископом. Архієпископ отримав право призначати священиків у парафіях і настоятелів монастирів, але лише з числа російських підданих. Йому було наказано створити консисторію, до якої мав увійти делегат від цивільної влади. З метою припинення протистояння 15 квітня 1783 року вийшла булла Папи “*Onerosa pastoralis officii*”, якою він затверджував Моголівське архієпископство [7].

Після територіальних змін, як результату другого та третього поділів Речі Посполитої, цариця Катерина II указом від 27 вересня 1795 року “Про заснування для Римського сповідання в губерніях Мінській, Волинській, Подільській, Брацлавській і Вознесенській двох єпархій – Пінської і Летичівської” ліквідувала Віленське, Інфлянтське, Київське, Кам’янецьке, Луцьке римо-католицькі єпископства. Санкцій Апостольської Столиці на таку реорганізацію, звичайно, не було [8].

Політика наступника Катерини II на царському троні Павла I (1796-1801 рр.) по відношенню до релігійних питань не зазнала змін, але, на загал, вона була запереченням усього, що було зроблено його матір’ю. 26 лютого 1797 р. цар видав указ про утворення Департаменту до Справ Католицької Церкви. Департамент мав бути апеляційною інстанцією у дисциплінарних справах священиків і у справах одружених пар як римо-католицького сповідання, так і греко-католицького [9]. Наступного року, 29 січня 1798 року, Павло I призначає головою Департаменту моголівського архієпископа С. Сестренцевича. З іншого боку, цим же указом він забороняє греко-католицьким єпархіям мати своїх представників чи членів у цьому департаменті. Таким чином, у вирішенні церковних питань у Російській імперії над архієпископом С. Сестренцевичем був лише сенат як апеляційна інстанція [10]. Про ці зміни було повідомлено папу Пія VI, який, зі своєї сторони, впорядкування організаційних справ

Католицької Церкви в Російській імперії довірив варшавському нунцію кардиналу Лаврентію Літті [11].

У 1797 році Л. Літта відправився у подорож по усіх російських єпархіях, де безпосередньо ознайомився із становищем католиків на місцях. На початку 1798 року він відвідав Волинь. Єпископ К. Цецішовський супроводжував його і надав інформацію про стан Католицької Церкви в імперії [12]. Після переговорів із нунцієм Літтою, зі сторони уряду ієрархічний устрій Католицької Церкви було урегульовано імператорським указом “Про буття в Росії для сповідників римської віри шести єпархій” від 28 квітня 1798 р. Згідно указу затверджувалися: Могилівське архієпископство і 5 єпископств. В указі обумовлювалося існування у кожному єпископстві по одному єпископу-суфрагану та одному генеральному вікарію. Уся адміністративна влада належала єпископові [13].

Частина території Луцької дієцезії знаходилася в кордонах Австрії та Пруссії, з іншого боку, Київська дієцезія теж була розділена державними кордонами. Отже, недоцільним було їхнє існування як окремих дрібних адміністративних одиниць. Тому Київську дієцезію разом з катедральним собором, капітулом і семінарією (розташовувалися у Житомирі) було приєднано до Луцької на рівних правах. За Київською дієцезією було збережено статус катедральної. Лише назву змінено на Житомирську. Для керування обома дієцезіями призначався один єпископ із титулом луцько-житомирського. Отже, Луцька та Житомирська дієцезії були об’єднані персональною унією [14]. Першим луцько-житомирським єпископом було призначено Каспера Казимира Цецішовського. Канонічні санкції цим змінам було надано буллою папи Пія VI “*Maximis undique praessi*” від 17 листопада 1798 року [15]. Луцька і Житомирська дієцезії, пов’язані персональною унією, були обмежені кордонами Волинської губернії. Дієцезія отримала вісім забужанських парафій з Любомльського деканату, Холмської дієцезії. При цьому втратила 35 парафій на користь новоутвореної Мінської дієцезії, 30

парафій – на користь Віленської, 47 – Любельської дієцезії (Австрія) і 44 – Вігерської дієцезії (Пруссія) [16].

Узгодженість дій Петербурга з Ватиканом було тимчасовим явищем. Це проявилось уже у розпорядженні царя Павла I від 17 березня 1799 року, за яким категорично заборонялося приймати і оголошувати листи та булли Папи Римського. На ноту нунція Лаврентія Літти була дана відповідь, що справи Церкви в державі підлягають цивільній владі, а влада Папи обмежується справами догмату і обрядів [17].

Оформлення кордонів Луцько-Житомирської дієцезії та їх канонічне затвердження продовжується на початку XIX століття. На основі булли, виданої папою Пієм VII, від 23 вересня 1805 року “Quemadmodum” 55 парафій Луцького єпископства увійшло до новоутвореної Любельської дієцезії, оскільки на той час перебували за межами Російської імперії [18].

Прослідкуємо ситуацію Римо-Католицької Церкви в Російській імперії першої половини XIX століття за імператорськими указами. Департамент до Справ Католицької Церкви було ліквідовано указом царя Олександра I від 13 листопада 1801 року і замість нього створено Римо-католицьку духовну колегію, яка була підконтрольна сенату. 25 жовтня 1807 року видано указ про заборону римо-католицькому духовенству приєднувати греко-католиків до Римської Церкви. Головне управління духовних справ іноземних вірувань було створено 25 липня 1810 року. Воно було підконтрольне сенатові. Указом від 14 липня 1819 року римо-католицькому духовенству було заборонено “будівництво своїх церков без потреби”. Губернським адміністраціям надавалися функції контролю за дотриманням цього указу. У 1822 році цар Олександр I заборонив теологічні навчання за межами кордонів Російської імперії. Римо-католицьке духовенство імперії могло отримувати вищу освіту лише у Вільно (до 1832 р.), Петербурзі (з 1832 р.) та Варшаві (до 1864 р.) [19].

Наступник Олександра I, його молодший брат, цар Микола I (1825-1855 рр.) особливою лояльністю до Апостольської Столиці не відзначався. Російська влада надалі прагнула підпорядкувати собі Римо-Католицьку Церкву, відірвати

її від зовнішнього керівництва з Риму. Указом від 26 травня 1828 року було заборонено направляти вихованців з греко-католицьких епархій в Головну римо-католицьку семінарію, яка діяла при Віленському університеті з 1803 року. Ряд імператорських указів, що стосувалися управління Римо-Католицькою Церквою в Російській імперії, було видано у 1830 році: від 1 лютого “Про заборону римо-католицькому духовенству приймати за будь-яких обставин у себе людей грецького вірування, ані для наставляння у вірі, ані для духовних потреб”, від 10 червня “Про заборону людям греко-російської та уніатської віри найматися в служіння при католицьких монастирях”, від 15 липня “Про заборону без дозволу виїжджати римо-католицьким монахам з Росії в Царство Польське”, від 30 вересня “Про заборону одруження православних з католиками”.

Згідно указу від 10 березня 1830 року римо-католицькому духовенству було заборонено приймати будь-які папські булли або підписані ним документи. Усі документи та листи з Ватикану мали йти лише через Міністерство внутрішніх справ імперії. 10 вересня 1830 року вийшов черговий указ про заборону римо-католицькому духовенству навертати православних у свою віру. Як покарання за порушення цього наказу пропонувалося висилати з парафії католицьких священиків, вигнання монахів та закриття монастирів, а членів консисторії, де стануться такі випадки – звільняти [20].

Отож, 1798 рік можна вважати першим роком існування Луцько-Житомирської дієцезії в нових кордонах, єпископа К. Цецішовського – першим її єпископом. За підрахунками дослідника Ю. Білоусова, на межі XVIII і XIX століть Луцько-Житомирська дієцезія (об’єднана персональною унією) включала 83 парафії, 214 епархіальних священиків, 498 монахів, 51 монахиню і 166 тисяч вірних [21]. Станом на 1834 рік о. Б. Кумор подає статистичні дані щодо Луцько-Житомирської дієцезії: 12 деканатів, 87 парафій, 6 філій, 125 каплиць, 169 священиків, 166711 вірних [22].

У листопаді 1846 року Луцько-Житомирська консисторія надала волинському цивільному губернаторові щорічний звіт для Міністерства

внутрішніх справ імперії. Ось деякі статистичні цифри з цього документу щодо становища дієцезії. Нараховувалося 113 парафіяльних костелів. Із них – 7 монастирських, 1 при житомирській катедрі, 103 штатних і 2 позаштатних. 76 костелів були кам'яними, а 37 залишалися дерев'яними. Існувало 12 безпарафіяльних філій. На терені дієцезії функціонувало 259 каплиць: 65 кам'яних і 194 дерев'яних. Із них 5 каплиць було домашніх. У цей час працювало 160 осіб білого вищого духовенства і парафіяльних священиків. Із них – 91 настоятель, 61 вікарій, 4 філіалістів, 1 альтарист. У дієцезії діяло 18 чоловічих та жіночих монастирів. Серед чоловічих 5 було штатних (бернардинський, піарський, францисканський, капуцинів, реформаторів) та 10 позаштатних (тринітаріїв, кармелітський, кармелітів босих, 5 домініканських, 2 бернардинських). У них поживало 169 осіб монастирського духовенства. Жіночі монастирі, у яких нараховувалося 45 черниць, поділялися на 1 штатний (кармелітський) та 2 позаштатних (бригіток, маріанок). Діяла одна дієцезіальна семінарія, у якій викладало 5 світських та 5 духовних вчителів і навчалося 22 вихованця. У Луцькій дієцезії було 182222 віруючих (90505 чоловіків та 91717 жінок) [23].

Конкордат, підписаний 3 серпня 1847 року між Російською імперією та Апостольською Столицею, став важливим досягненням у переговорах усієї першої половини XIX століття. Згідно першої статті конкордату в Російській імперії було організовано одне архієпископство та шість єпископств. Могилівське архієпископство включало до свого складу ту частину імперії, що не входила до жодної з шести дієцезій, та Велике Князівство Фінське. З огляду на специфічне положення Римо-Католицької Церкви в Росії і на брак папської нунціатури встановлювалися досить широкі церковні прерогативи могилівського архієпископа. Як голова Департаменту до Справ Католицької Церкви мав безпосередній контроль над усіма церковними справами в імперії [24]. Луцько-Житомирська дієцезія охоплювала територію Київської та Волинської губерній [25]. 3 серпня 1847 року даний конкордат підписали граф Д. Блудов, з російської сторони, та кардинал А. Ламбрускіні, від імені

Ватикану. Проте, як практика показала, багатьма положеннями конкордату у здійсненні своєї політики по відношенню до Римо-Католицької Церкви царська влада і не збиралася керуватися. Наступного, 1848 року, положення конкордату були підтверджені буллою папи Пія IX від 5 липня та іменним імператорським указом від 29 грудня. Отже, кордони Луцько-Житомирської дієцезії було реорганізовано, оскільки до її складу, окрім території Волинської губернії, увійшла Київська, яка з 1798 року належала до Могилівського архієпископства як архідіяконат [26].

Таким чином протягом 1798-1848 років проходило формування території Луцько-Житомирської дієцезії. Зміни у церковно-адміністративному устрої дієцезії були спричинені трьома поділами Речі Посполитої. У їх результаті Луцька дієцезія давньої Речі Посполитої опинилася у складі трьох держав – Австрії, Пруссії, Росії. На території Російської імперії протягом першої половини XIX століття кордони дієцезії не були постійними.

Римо-Католицька Церква, будучи центром польськості, протистояла його асиміляції поляків та сприяла їх консолідації навколо патріотичних ідей. Після поділів Речі Посполитої Російська імперія перетворюється на поліконфесійну державу: переважну частину населення західних губерній становлять римо-католики та греко-католики.

Найважливішими датами, за якими прослідкували територіальний уклад, були наступні: 1795 рік – Луцька дієцезія входить до складу Пінського єпископства; 1798 рік – Луцька та Житомирська дієцезії об'єднані персональною унією (обмежені кордонами Волинської губернії); 1847 рік – відповідно до конкордату між Ватиканом та Російською імперією територія Луцько-Житомирської дієцезії збільшена за рахунок Київської губернії.

Література:

1. Левкович І. Нарис історії Волинської землі. – Вінніпег, 1953. – С. 97-99.

2. Szantyr S. Zbiór wiadomości o Kościele i religii katolickiej w cesarstwie Rosyjskim. – Cz. II: Wiadomość do dziejów Kościoła i religii katolickiej panowaniu rosyjskiemu podległych. – Poznań, 1843. – S. 66.
3. Jabłońska-Deptuła E. Katolicyzm łaciński w Imperium Rosyjskim w XIX w. // Katolicyzm w Rosji i Prawosławie w Polsce (XI-XX w.). – b.m., 1997. – S. 260-264.
4. Sznarbachowski F. Początek i dzieje rzymskokatolickiej łucko-żytomierskiej obecnie łuckiej. – Warszawa, 1926. – S. 102.
5. Ks. Wyczawski H. E. OFM Przygotowanie do studiów w archiwach kościelnych. – Kalwaria Zebrzydowska, 1989. – S. 31-34.
6. Loret M. Kościół katolicki w zaborze rosyjskim za panowania Pawła I // Przegląd Powszechny. – T. 179. – R. 45 (1928). – S. 111-128.
7. Ks. Wysocki J. Kościół Katolicki w zaborze rosyjskim w latach 1772-1815 // Historia Kościoła w Polsce. – T. II: 1764-1945. – Cz. 1: 1764-1918 / pod red. ks. B. Kumora i ks. Z. Obertyńskiego. – Poznań; Warszawa, 1979. – S. 175-200.
8. Білоусов Ю. Київсько-Житомирська римо-католицька єпархія: Історичний нарис. – Житомир, 2000. – С. 43.
9. Ks. Kumor B. Ustrój Kościoła katolickiego w zaborze rosyjskim (1772-1815) // Historia Kościoła w Polsce. – T. II: 1764-1945. – Cz. 1: 1764-1918 / pod red. ks. B. Kumora i ks. Z. Obertyńskiego. – Poznań; Warszawa, 1979. – S. 209-215.
10. Батюшков П.Н. Вольны: Исторические судьбы Юго-Западного края. – СПб., 1888. – С. 234-246.
11. Ks. Kumor B. Ustrój Kościoła katolickiego w zaborze rosyjskim (1772-1815) // Historia Kościoła w Polsce. – T. II: 1764-1945. – Cz. 1: 1764-1918 / pod red. ks. B. Kumora i ks. Z. Obertyńskiego. – Poznań; Warszawa, 1979. – S. 209-215.
12. Білоусов Ю. Київсько-Житомирська римо-католицька єпархія: Історичний нарис. – Житомир, 2000. – С. 45.
13. Белоголов И. Акты и документы, относящиеся к устройству и управлению Римско-Католической Церкви в России. – Т. 1: 1762-1825 гг. – Петроград, 1915. – С. 112.

14. Акты и грамоты о устройстве и управлении римско-католической церкви в Империи Российской и Царстве Польском. – СПб., 1849. – С. 62-70.
15. Ks. Kumor B. Ustrój i organizacja Kościoła Polskiego w okresie niewoli narodowej (1772-1918). – Kraków, 1980. – S. 191-203.
16. Ks. Wysocki J. Kościół Katolicki w zaborze rosyjskim w latach 1772-1815 // Historia Kościoła w Polsce. – T. II: 1764-1945. – Cz. 1: 1764-1918 / pod red. ks. B. Kumora i ks. Z. Obertyńskiego. – Poznań; Warszawa, 1979. – S. 201-208.
17. Szantyr S. Zbiór wiadomości o Kościele i religii katolickiej w cesarstwie Rosyjskim a szczególnie w prowincjach od Polski przyłączonych od czasu pierwszego rozbioru Polski aż do końca panowania cesarza Alexandra I i początków panowania Mikołaja I. – Poznań, 1843. – S. 124-159; ЦДАК України. – ф. 2227, оп. 1, спр. 570: Указ луцько-житомирського католицького єпископа Каспра Цецішовського про порядок звітування та складення візитаційних описів духівництвом дієцезії. – арк. 1-2.
18. Ks. Wyczawski H. E. OFM Przygotowanie do studiów w archiwach kościelnych. – Kalwaria Zebrzydowska, 1989. – 31-34.
19. Білоусов Ю. Київсько-Житомирська римо-католицька єпархія: Історичний нарис. – Житомир, 2000. – С. 61-63.
20. Там же. – С. 60-65.
21. Ks. Kumor B. Ustrój Kościoła katolickiego w zaborze rosyjskim (1772-1815) // Historia Kościoła w Polsce. – T. II: 1764-1945. – Cz. 1: 1764-1918 / pod red. ks. B. Kumora i ks. Z. Obertyńskiego. – Poznań; Warszawa, 1979. – S. 212-218.
22. ДАЖО. – ф. 178, оп. 4, спр. 258: По квитанциям, выданным духовенством на получение содержания костелами после упраздненных монастырей. – арк. – 1-16 зв.
23. ЦДАК України. – ф. 2227, оп. 1, спр. 564: Послання і розпорядження луцько-житомирського єпископа К. Цецішовського духовенству дієцезії. – арк. 2-3.
24. Ks. Kumor B. Ustrój i organizacja Kościoła Polskiego w okresie niewoli narodowej (1772-1918). – Kraków, 1980. – S. 198.

25.ЦДІАК України. – ф. 2227, оп. 1, спр. 579: Указ моголівського архієпископа
Головинського. – арк. 1-6 зв.